

آرایش جدید

درباره وضعیت و تعیین کنندگی نیروهای سیاسی پس از جنگ ۱۲روزه

حمیدرضا جلالی‌پور

استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تهران

قبل از اشاره به آرایش نیروهای سیاسی ایران اشاره به سه نکته مفید است:

اول اینکه، نیروهای سیاسی هر کشوری، از جمله ایران، پدیده مهمی هستند. زیرا معمولاً این نیروها مشوق تغییرات در جامعه و حکومت (یا مانع تغییرات) هستند. معمولاً همین نیروها هستند که در انتخابات فعال می‌شوند یا دست به تحریم می‌زنند. همین نیروها هستند که با مطالبات جنبش‌ها یا ناجنبش‌ها در جامعه همراهی یا مخالفت می‌کنند. به بیان دیگر بعد از مقامات حکومت، کنشگران سیاسی در جریان‌های سیاسی نقش مهمی در اداره جامعه دارند.

دوم اینکه، معمولاً در جوامع موسوم به «توسعه‌یافته»، تمایزبایی نهادی پیشرفت کرده است و نیروهای سیاسی این جوامع در قالب «احزاب سیاسی»، سازماندهی و آرایش می‌گیرند. اما در جامعه کنونی ایران، آرایش نیروهای سیاسی تمایز یافته و دقیقاً «حزبی» نیست بلکه این آرایش سیاسی در قالب «تشکل‌ها»، «محافل» و «شخصیت‌ها» شکل می‌گیرند و البته این تشکل‌ها را در قالب چند «جریان» یا «طیف سیاسی» می‌توان جدا داد. به‌عنوان نمونه در یک دهه اخیر تا قبل از جنگ دوازده‌روزه، تشکل‌ها و محافل سیاسی ایران در قالب «چهار جریان» یا طیف فعالیت می‌کردند؛ طیف اصول‌گرایان، اصلاح‌طلبان، عبورکردگان از اصلاح و سرنگونی‌طلبان.

سوم اینکه، حتی در جوامع توسعه‌یافته که در معرض امواج «اینترنتی‌شدن چیزها» قرار گرفتند، احزاب سیاسی همه نیروهای اجتماعی جامعه را نمایندگی نمی‌کنند، بلکه گروه‌های فشار، جنبش‌ها و ناجنبش‌ها در این جوامع ایفای نقش می‌کنند. البته در این نوشته فقط تشکل‌ها و «جریانات» اصلی سیاسی بعد از جنگ دوازده روزه خرداد ۱۴۰۴ مورد توجه قرار گرفته است.

▼ آرایش نیروهای سیاسی جدید

اگر به صحنه سیاسی (در فضای مجازی و در فضای غیرمجازی) نگاه کنیم، در ایران چهار نیروی سیاسی قابل رویت هستند:

۱ رادیکال‌های اصول‌گرا، شامل جبهه پایداری و دولت سایه جلیلی و حامیان آن‌ها در رسانه‌ها و در دستگاه‌های امنیتی.

۲ میانه‌روها که وسیع‌ترین نیروهای سیاسی کشور هستند. شامل اصلاح‌گران توافقی‌گرا (خاتمی، حسن خمینی و پزشکیان، جهانگیری و حامیان‌شان)، اصول‌گرایان میانه‌رو (قالیباف و لاریجانی و حامیان‌شان) و اعتدال‌گران (روحانی و حامیان‌ش).

۳ گذرکنندگان از جمهوری اسلامی (شامل حامیان آقایان میرحسین موسوی و مصطفی

تاج‌زاده، بخشی از ملی-مذهبی‌ها و بخشی از جمهوری‌خواهان خارج از کشور).

سرنگونی‌طلبان که وزن اجتماعی در ایران ندارد، اما حمایت نیروی نظامی و رسانه‌ای دشمن را (یعنی اسرائیل را) با خود دارد. این نیرو شامل طرفداران پسر شاه و نیروهای مسلح معارض جمهوری اسلامی مثل مجاهدین خلق، کومله و جیش العدل ... هستند.

▼ راهبردهای عبور از پیچ جنگی کنونی

به نظر می‌رسد برای عبور از پیچ جنگ سه راهبرد مطرح است:

یکم) راهبرد حمایت از «جنگ به هرقیمت» در برابر اسرائیل که مورد نظر رادیکال‌ها و یا خالص‌گرایان است.

دوم) انعطاف حداکثری سریع در برابر آمریکا -اسرائیل تا شرایط کشنده جنگی تمام شود یا راهبرد تسلیم.

سوم) راهبرد مقاومت چهاربعدی (جنگی، دیپلماتیک، اقتصادی و اجتماعی) در برابر بلوک غرب تا رسیدن به یک آتش‌بس پایدار و قابل دفاع. (به بیان دیگر، عدم اجرای تسلیمی که مورد نظر ترامپ بود).

به نظر می‌رسد هم جمهوری اسلامی و هم نیروهای میانه‌رو (یا نیروی دوم که به آن اشاره شد) نه جنگ و نه تسلیم را دنبال می‌کنند؛ بلکه از راهبرد سوم و چندبعدی دفاع می‌کنند. به نظر می‌رسد انتصاب احتمالی علی لاریجانی به دبیری شورای عالی امنیت ملی همین فرض را تقویت می‌کند.

▼ افق پیش‌رو

آرایش سیاسی فوق بیشتر تحلیلی -حسسی است (نه امر قطعی). در آینده نزدیک دو عامل درباره موفقیت جمهوری اسلامی و نیروی سیاسی میانه‌رو تعیین‌کننده است.

عامل اول، واکنش مردم نسبت به کمبودها (مثل خاموشی، بی‌آبی، بی‌گازی و گرانی) است. به نظر می‌رسد چون حاکمیت، دولت و نیروی میانه‌رو برای اداره کشور از سیاست‌های جنگ‌طلبانه حمایت نمی‌کنند، احتمال نارضایتی مردم علیه حکومت همچنان هست؛ اما احتمال وقوع «شورش جمعی بزرگ» و تأثیرگذار علیه حکومت کمتر است.

عامل دوم، حملات احتمالی جنگی اسرائیل -آمریکا به ایران است. در این وضعیت، محتمل‌ترین سناریو ادامه «جنگ‌های نیابتی، امنیتی و ترور» است. مدیریت این سناریو برای جمهوری اسلامی و نیروی سیاسی میانه‌رو راحت نیست؛ اما عملی است. سناریوی کمتر محتمل «جنگ شدید و وسیع بین ایران و بلوک غرب» است. در این حالت هم، چون جمهوری اسلامی شروع‌کننده جنگ نیست، اوضاع ایران نامتعین می‌شود ولی در شرایط جنگی هم همچنان نیروی تعیین‌کننده نهاد حکومت جمهوری اسلامی و دو نیروی سیاسی یک و دو که در بالا اشاره شد، هستند. در شرایط جنگی سلطنت‌طلبان نمی‌توانند روی زمین ایران حضور پیدا کنند.

تیتریک

HEADLINE ONE

۲

پزشکیان در سفر به زنجان و اولین سالگرد ریاست جمهوری گفت:

گیر کردیم ولی تا آخر می‌مانیم

«شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان زنجان» با هشدار دوباره در مورد بحران جدی آب در کشور و ضرورت مدیریت مصرف برای عبور از این بحران، گفت: «بحران آب امروز از مشکلات جدی جامعه است و همه آمارها نشان از پایین و نزولی بودن منحنی منابع آبی و حرکت به سمت خشکسالی است، اگر مصرف آب را کنترل و مدیریت نکنیم در شهریور و مهر در پشت‌سدها آبی باقی نمی‌ماند و با مشکلات جدی مواجه خواهیم شد. مشکلات قابل حل است به شرطی که به کارشناسان، نخبگان و متخصصان اعتماد کنیم؛ با دستور و امر و نهی نمی‌توان مشکلات را حل کرد، باید از افراد کارشناس و متخصص برای توسعه و پیشرفت کشور استفاده کنیم. حتی اقداماتی مانند پروژه انتقال آب از طالقان و سایر بخش‌های استان برای تأمین نیاز تهران هم بدون مدیریت صحیح مصرف، مشکل را حل نخواهد کرد.»

▼ تا آخر می‌مانیم

رئیس‌جمهور در نشست فعالان سیاسی واجتماعی استان زنجان نیز حاضر شده و تأکید کرد: «ما در برخی مواقع کارهایی کرده‌ایم که هیچ حکومتی به تنهایی قادر به انجام آن نبوده است، اما در برخی موارد نیز چشم به بیرون دوخته‌ایم که دیگران ببینند و کارهایی را برای ما انجام دهند، که در این حالت نتیجه مطلوب حاصل نخواهد شد. ما باید به خودمان اتکا کنیم و این باور را در خود تقویت کنیم که می‌توانیم در کنار هم و با وحدت و انسجام مشکلات‌مان را حل کنیم.» او افزود: «اشما شور حسینی دارید و می‌توانید با آزاد کردن آن به اقدامات مهمی دست بزنید، این به معنای این نیست که ما کمک نخواهیم کرد. دولت کمک می‌کند اما دولت‌ها گیرند و ما هم بگیریم. البته ما بدجوری هم گیر هستیم. اینطور نیست که فقط گیر باشیم، ما بدجوری گیر هستیم. روزی که آمدیم مدام مصیبت می‌یارد. دست‌بردار هم نیست. تا می‌خواهیم به ساحل برسیم یکی دیگر می‌آید. ولی تا آخر هستیم. شور و شوق ایجاد شده در مردم ناشی از وحدت و انسجام ملی، سرمایه بزرگی برای کشور است که باید حفظ و تقویت شود. ما باید برای مشکلات مردم راه حل پیدا کنیم، اگر به ظرفیت و توانمندی‌های خود نگاه کنیم و چشم‌مان از حمایت دیگران ببندیم، قطعاً موفق می‌شویم. هر چه نگاه‌مان را بازتر کنیم و وفق دید خود را گسترش دهیم، با استفاده از دانش و خلاقیت متخصصان، نخبگان و کارشناسان کشور، حل مشکلات امکان‌پذیرتر خواهد بود.»

▼ زمستان بدون ناترازی؟

رئیس‌جمهور در ادامه برنامه‌های سفر به زنجان و دیدار با فعالین اقتصادی استان، گفت: «مستولان در پایتخت باید اجازه دهند هر یک از سازمان‌ها در استان‌ها بر

گروه خبر: روز دهم مرداد مصادف بود با شروع به کار رسمی مسعود پزشکیان به‌عنوان نهمین رئیس‌جمهور ایران. او در حالی ریاست‌جمهوری خود را آغاز کرد که از روز اول با مصیبت‌ها دست به گریبان بوده است. رئیس‌جمهور در توصیف این مصائب می‌گوید: «دولت‌ها گیرند و ما هم بگیریم. البته ما بدجوری هم گیر هستیم. اینطور نیست که فقط گیر باشیم، ما بدجوری گیر هستیم. از روزی که آمدیم مدام مصیبت می‌یارد. دست‌بردار هم نیست. تا می‌خواهیم به ساحل برسیم یکی دیگر می‌آید. ولی تا آخر هستیم.» این مصائب از هدف قراردادن اسماعیل هنیه در تهران دقیقاً در شب تحلیف مسعود پزشکیان به‌عنوان رئیس‌جمهور شروع شد و تا حمله اسرائیل به ایران و توقف جنگ ۱۲ روزه و ناترازی انرژی در زمستان و تابستان و قطع برق و بحران آب در کشور ادامه پیدا کرد. با وجود تداوم تنش‌های برجام‌شده از جنگ ۱۲ روزه اخیر، مسعود پزشکیان سفرهای استانی خود را متوقف نکرد و به زنجان رفت. رئیس‌جمهور در این سفر اعلام کرد که دولت با مصیبت‌های بسیار دست به گریبان است. او صبح روز پنجشنبه وارد استان زنجان شد و در فرودگاه این شهر مورد استقبال سیدمصطفی حسینی، نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه زنجان، محسن صادقی، استاندار و شماری از مسئولان استانی قرار گرفت. سخنان رئیس‌جمهور در زنجان حاکی از این بود که برخی محاسبات مهم دولت در موضوعات حیاتی اشتباه بوده است. پزشکیان سال گذشته اعلام کرد که با قطع دوساعته برق می‌توان ناترازی‌ها را رفع کرد؛ اما پس از مدتی اعلام کرد که «محاسبات وزیر در این مورد اشتباه بوده.» و حالا مردم با قطع برق بیش از دو ساعت در گرمای تابستان زندگی می‌کنند. به نظر می‌رسد دولت در محاسبات مدرسه‌سازی نیز دچار اشتباه شده است. سال گذشته و در روزهای ابتدایی شروع به کار دولت چهاردهم، پزشکیان به‌صراحت اعلام کرد که با راه‌اندازی نهضت مدرسه‌سازی ظرف یک سال کمبودهای این حوزه را کاهش می‌دهد و از بین می‌برد تا عدالت آموزشی در سراسر کشور برقرار شود اما در سفر به زنجان پزشکیان غیرمستقیم اعلام کرد که این وعده نیز در موعد مقرر یک‌ساله به نتیجه نخواهد رسید. نخستین نشست او در زنجان به موضوع «توسعه عدالت آموزشی با مشارکت مردم» اختصاص داشت. رئیس‌جمهور در این نشست به‌صراحت گفت: «تکمیل پروژه‌های آموزشی نباید تا پایان دولت طول بکشد و باید با مشارکت همه مردم و استفاده از ظرفیت‌های مردمی، نهضت مدرسه‌سازی را با جدیت و در کوتاه‌ترین زمان ممکن به نتیجه برساند.»

▼ انتقال آب به تهران هم

مشکل را حل نمی‌کند

رئیس‌جمهور با حضور در نشست

محمد جواد ظریف در روزنامه گاردین مطرح کرد:

همکاری منطقه‌ای و حرکت به سوی خلع سلاح

اقدام نظامی غیرقانونی اخیر اسرائیل مسلح به سلاح هسته‌ای - که عضو NPT نیست - علیه تأسیسات هسته‌ای تحت نظارت بین‌المللی ایران، منطقه ما را به طرز خطرناکی به ورطه نابودی کشانده است. شکست اسرائیل در دستیابی به اهداف ناموجه خود و ناتوانی ایالات متحده در به زانو درآوردن ایران، می‌توانست و هنوز هم می‌تواند این منطقه و تبع آن کل جهان را در یک جنگ ابدی فروبرد.». ظریف در باره پیشنهاد تشکیل مجموعه همکاری هسته‌ای منطقه‌ای نوشت: «ما باید آینده امنیت منطقه خود را به دست خود بگیریم. وقت آن رسیده است که خاورمیانه و شمال آفریقا از لفاظی‌های توخالی فراتر رفته و به سمت همکاری منطقه‌ای واقعی - همکاری مبتنی بر احترام متقابل و استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای - حرکت کنند. به همین دلیل است که ما ایجاد شبکه خاورمیانه برای تحقیقات و پیشرفت اتمی (Middle East Network for Atomic Research and Advancement) که حروف اول کلمات آن واژه مناره را شکل می‌دهند پیشنهاد می‌کنیم که به درستی به معنای فانوس در زبان عربی است. مناره یک نهاد منطقه‌ای خواهد بود که برای تسهیل همکاری هسته‌ای صلح‌آمیز بین اعضای آن طراحی شده است. این شبکه برای همه کشورهای تولید شرایط در خاورمیانه و شمال آفریقا برای پیوستن باز است و کشورها باید تولید یا استقرار سلاح‌های هسته‌ای را رد کرده و متعهد به تأیید متقابل پایبندی خود شوند. در عوض، مناره به آنها کمک می‌کند تا از فناوری هسته‌ای صلح‌آمیز، از جمله تولید انرژی، پزشکی، کشاورزی و تحقیقات علمی، بهره‌مند شوند. چنین نهادهای جایگزین خلع سلاح نیست بلکه گامی به‌سوی آن است. همکاری هسته‌ای منطقه‌ای، با یادمان‌های قوی و نظارت متقابل، می‌تواند عدم اشاعه را تقویت کرده و امنیت انرژی را بدون ایجاد نظامی‌گری افزایش دهد.»

معاون راهبردی پیشین رئیس‌جمهور درباره نقش اسرائیل در افزایش بی‌ثباتی خاورمیانه نوشت: «مدت‌هاست که استدلال می‌شود پیشرفت در خلع سلاح منطقه‌ای باید منتظر خلع سلاح اسرائیل باشد. اما رژیم که با ارتکاب جنایات بین‌المللی مانند آپارتاید، نسل‌کشی و اخیراً گرسنگی گسترده، هیچ احترامی برای مشروعیت بین‌المللی قائل نبوده است، به سختی تحت تأثیر این فشار منفی قرار خواهد گرفت؛ مطمئناً بیش از ۵۰ سال است که چنین نبوده و زادخانه هسته‌ای خطرناک آن، بزرگ‌ترین تهدید برای عدم اشاعه بین‌المللی و صلح و ثبات منطقه‌ای و جهانی بوده

گروه خبر: وزیر امور خارجه پیشین کشورمان، طی یادداشتی مشترک با سفیر اسبق ایران در بریتانیا در روزنامه گاردین، پیشنهاد تشکیل یک مجموعه همکاری هسته‌ای در خاورمیانه را مطرح کرد. مجموعه‌ای که در نهایت یک قدم برای مقابله با برنامه هسته‌ای نظامی رژیم اسرائیل برمی‌دارد. این یادداشت توسط محمد جواد ظریف با همکاری محسن بهاروند نوشته شده و طرح ایجاد یک مجموعه همکاری‌های هسته‌ای منطقه‌ای با عنوان «مناره» را ارائه داده است. برنامه‌ای که شامل تحقیقات و فعالیت‌های غیرنظامی مشترک است. در مقدمه این یادداشت آمده است: «ده سال پیش، پس از توافق هسته‌ای ایران، در گاردین در مورد نیاز فوری به خلع سلاح هسته‌ای جهانی - با شروع از ایجاد منطقه‌ای عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه - نوشتیم. یک دهه بعد، در حالی که منطقه ما به فاجعه قرار دارد، این درخواست دیگر نه تنها شایسته بلکه ضروری است. این پیشنهاد، ابتکار جدیدی از سوی ایران نبود. در سال ۱۹۷۴، ایران پیشنهاد ایجاد منطقه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای در خاورمیانه را در سازمان ملل متحد مطرح کرد و به سرعت مصر نیز به آن پیوست. این پیشنهاد با اکثریت قاطع آرا در مجمع عمومی تصویب شد. پس از استفاده صدام از سلاح‌های شیمیایی در طول جنگ ایران و عراق، این ابتکار در سال ۱۹۹۰ گسترش یافت تا همه سلاح‌های کشتار جمعی را پوشش دهد. اما به مدت نیم قرن، پیشرفت توسط اسرائیل و حامی اصلی آن، ایالات متحده، مسدود شده است. این فلج شدن تصادفی نیست. با وجود حمایت‌های سالانه چشمگیر در مجمع عمومی سازمان ملل متحد و تعهدات مکرر در پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای NPT، خاورمیانه همچنان یکی از تنها مناطق روی زمین است که چارچوب عاری از سلاح‌های هسته‌ای ندارد. بیش از ۱۰۰ کشور غیرمتعهد در کنفرانس بررسی و تمدید NPT در سال ۱۹۹۵، پیشرفت در جهت ایجاد چنین منطقه‌ای را شرط تمدید نامحدود این معاهده قرار دادند. با این حال، ۳۰ سال بعد، تغییر چندانی رخ نداده است.»

در ادامه یادداشت می‌خوانیم: «وضعیت روبه وخامت گذاشته است و نشان می‌دهد که اگر چه داشتن سلاح‌های هسته‌ای معمولاً منجر به ماجراجویی‌های بی‌ملاحظه می‌شود، اما چنین سلاح‌هایی به هیچ وجه موفقیت، شکست‌ناپذیری یا ایمنی را برای شهروندان تضمین نمی‌کنند.

گزارش یک

گزارش دو